

KERTINĖ
PARAŠTĖVeikalas apie
pototalitarinę mąstyseną

Literatūros apie totalitarizmą biblioteka pernai pasipildė dar vienu leidiniu – Amerikoje neseniai pasirodė sociologijos profesorius Jeffrey Goldfarb knyga, pavadinta *Beyond Glasnost: the Post-totalitarian Mind* (Chicago: The University of Chicago Press, 1989). Jos autorius anksčiau yra parašęs kelias knygas apie Lenkiją, artimai pažįsta „Solidarumo“ sąjungą ir jo vadovus.

Apžvelgdamas dabartinę totalitarizmo agoniją, Goldfarb'as tvirtina, kad Vidurio-Rytų Europoje demokratinių opozicinių sąjūdžių sukūrė naują kultūrinę ir politinę dimensiją – pototalitarinę mąstyseną. Jos kontūrus autorius žiūri Solidarumo ir kitų nepriklausomų judėjimų veikloje bei tenykščių rašytojų, filosofų ir publicistų raštuose. Tai dinamiškai opozicijai būdingas atvirumas, pluralizmas, vieši debatai; jos žymiausias atstovas Goldfarb'as laiko čekus Vaclav Havel ir Milan Kundera, vengrus Mikloz Haraszti ir Gyorgy Konrad, lenkus Adam Michnik ir Stanislaw Baranczak.

Autorius pabrėžia kultūros svarbą ir totalitarizmo atstovams, ir jų priešiniams. Siekdamas savo tikslų ir formuodamas totalitarinę galvoseną, totalitarinis režimas turi sukurti totalitarinę kultūrą, be kurios neįmanoma išugdyti „naujo žmogaus“. Tačiau kultūra pati savo prigimtimi nesugeba prisitaikyti prie sistemos, pastatytos ant oficialiai nustatytų ir paskelbtų tiesų.

Ant Goldfarb'o, didysis pokusis totalitariniame pasaulyje prasidėjo, jo oponentams išsivadavus nuo valstybės apbruotos doktrinos ir nuo „naujakalbės“, jiems pradėjus politinę ir visuomeninę veiklą anapus oficialiosios sistemos ribų. Pototalitarinė galvoseną yra kultūrinis kompleksas, kurį pagimdo savarankiški veiksniai, atvirai atmetę totalitarinę kultūrą. Svarbiausia, kad šie veiksniai išardo būdingai totalitarinį prievartos ir neva absoliučios tiesos junginį, pakeičia valdininkijos ir oficialiai aprobuotos kritikos stilių bei žodyną.

Amerikiečių sociologas kritikuoja Vakarus, kuriems vis dar sunku suprasti, kad totalitarinėje

santvarkoje valdančioji partija stengiasi kontroliuoti viską, ir erdvę, ir laiką. Jam patiam akis atvėrė apsilankymas Lenkijoje – „kitame pasaulyje“, kuris Vakaruose taip mažai žinomas. Tame pasaulyje kultūrinė ir politinė laisvė traktuojamos kaip prarastas turtas, kurį reikia atkasti ir atsargiai restauruoti. Lenkijoje tai jau daugelį metų buvo daroma totalitarizmo šešėlyje, ir nedaugelis tesuprato šio projekto svarbą. Todėl pašaliečiams atrodė, kad darbininkai ir intelektualai Gdanske „staiga“ pasipriešino totalitaristinei santvarkai. Šie autoriaus žodžiai labai tinka ir Lietuvai, kurioje didysis „Nel“ totalitarizmui brenė daugelį metų.

Goldfarb'o knyga susilaukė palankių atsiliepimų jo aprašomoje Vidurio-Rytų Europoje. Tokios knygos mes jau seniai laukėme mūsų pasaulio dalyje, komentavo uždraustos lenkų rašytojų sąjungos pirmininkas Jan Jozef Szczepanski. *Aksominio kalėjimo* autorius, vengras Mikloz Haraszti rašo, kad tai labai aktuali knyga, nes pototalitarinės demokratijos opozicija šią istorinę akimirą jau yra daugiau negu pavienių asmenų veikla – ji pradeda apibrėžti Rytų Europos politinę sistemą.

Anapus glasnost parašyta dar prieš Lietuvos Atgimimo potvynį. Autorius tikrai būtų pastebėjęs būdingų pototalitarinės galvosenos pavyzdžių Lietuvoje, Latvijoje bei Estijoje ir nebūtų galėjęs atsispirti pagundai pacituoti ištrauką iš Arvydo Juozaičio esė „Politinė kultūra ir Lietuva“ bei panašų kūrinį. Išsamiau susipažinęs su Lietuvos demokratine opozicija, autorius gal būtų plačiau pasisakęs ir apie religijos bei patriotizmo vaidmenį, kuriant antitotalitarinę ir pototalitarinę mąstyseną. Goldfarb'as, rašydamas iš demokratinio socializmo perspektyvos, į šiuos du požiūrius nedaug kreipia dėmesio. Jo knyga dažnai nuslysta į sociologinį žargoną; jai trūksta literatūrinio polėkio, kurio pasizymi prieš keturiasdešimt metų panašia tema parašytas Czesław Miłosz'o *Nelaisvas protas*. Tačiau tai nesumažina jos svarbos ir aktualumo.

J. P.

Nugrimzdusių varpų krašto sūnus

Dovo Zauniaus mirties
penkiasdešimt metų sukakties proga

BRONIUS KVIKLYS

Nepriklausomos Lietuvos diplomatinės istorija graži ir garbinga. Kuriantis nepriklausomai valstybei ir vėliau visą laiką, ligi okupacijų, mūsų diplomatai energingai gynė Lietuvos reikalus tarptautinėje arenoje, kuri beveik visais atvejais mums buvo nepalanki. Deja, diplomatinės istorija ligi šiol neparašyta. Tera tik vieno kito diplomato monografija, šiek tiek žinių spaudoje, enciklopedijose, kai kas rankraščiuose. Taigi mūsų iškilię diplomatai neišryškinti. Bet dr. Dovas Zaunius tokios monografijos sulaukė. Ją dar prieš savo mirtį spėjo parašyti jo artimas bendradarbis dr. Albertas Gerutis, kurį 1982 metais išleido „Vilties“ draugijos leidykla. Turime po ranka ir 1940 metų Lietuvos aido numerius, kur radome nemažai medžiagos apie Dovą Zaunį. Albertas Gerutis, rašydamas apie velionį nekrologą (*Lietuvos aidas*, Nr. 103, 1940), uždėjo antraštę „Nugrimzdusių varpų krašto sūnus“. Ją paskyrėme ir mūsų rašiniui.

Gimtinė, lietuviška aplinka

Dovas Zaunius buvo vienintelis Nepriklausomos Lietuvos vyriausybės narys, kilęs iš Mažosios Lietuvos dalies, kuriai niekada nebuvo lemta būti Lietuvos valstybės sudėtyje. Taigi jo įtraukimas į vyriausybę simbolizavo abiejų Lietuvos dalių vienybę. Jis gimė 1892 m. birželio 19 d. Rokaičių kaime, Pakalnės apskrityje, apie 30 km nuo Tilžės. Rokaičių kaimas ir ypač Zaunio šeima iš senų laikų buvo lietuviška. Dovo tėvas (taip pat Dovas) buvo vienas iš lietuvių tautinio atgimimo Mažosioje Lietuvoje veikėjų, apsišvietęs ūkininkas, pažinęs pasaulį, buvęs ir JAV-ėse. Tai buvo laikai, kai Prūsija, po pergalės prieš Prancūziją, pradėjo persekioti lietuvius ir faktiškai išgijo lietuvių kalbą iš šio krašto mokyklų. Zaunius, kartu su kitais lietuvišiais, energingai protestavo, rašė peticijas, rinko po jomis parašus. To meto kovotojų tarpe buvo ir taurus vokiečių dr. Jurgis Zauerveinas (Sauerwein, 1831-1904), įėjęs į mūsų raštiją Girėno slapyvardžiu. Tilžiškis Valteris Banaitis (šiuo metu gyvena Vakarų Vokietijoje) rašė, kad Zauerveinas dažnai buvęs Rokaičiuose pas Zaunius, mėgdavęs ten augusį seną storą ąžuolą, kurio pavėsyje ir parašęs giesmę „Lietuvninkais mes esam gimę,

lietuvninkais norim ir būt“. Kaip žinia, ji virto mūsų mažlietuvių himnu, iškilmingomis progomis dar ir dabar giedama Klaipėdos krašte ir išėvičioje. Iš to meto veikėjų, be jau minėtų, dar minėtini: Martynas Jankus, Enzys Jagomastas, Jonas Smalakys ir vyriausioji Dovo dukte (diplomato sesuo) Morta Zauniūtė (1876-1945).

Spaudos draudimo laikais Zaunio namai tapo knygnešio prieiglauda. Morta įsteigė lietuvišką knygyną Tilžėje, iš čia ir iš Rokaičių aprūpindavo knygomis knygnešius ir padėdavo juos per sieną. Ji artimai bendravo su Povilu Višinskiu, Jonu Vileišiu, Kaziu Griniu, Jonu Šliūpu, Felicija Bortkevičiene, dirbo Varpų, Ūkininko, Naujųjų administracijose ir kitais būdais talkino. Dalyvavo „Birgė“ draugijos veikloje, sudarė lietuviškų knygų katalogą. Apie 1930 metus apsigyveno Klaipėdoje.

Mažlietuvio šeima

Zaunio šeima buvo lietuviška. Dovas (tėvas) buvo vedęs vietos lietuvių Oną Selenytę, nė vokiškai kalbėti nemokėjusią. Mažlietuvio šeimos buvo gausios vaikų šeimomis. Ši aplinkybė padėjo jiems per šimtmečius išlaikyti lietuvių. Ir Zauniai susilaukė devynių vaikų. Vyriausias buvo minėta Morta, jauniausias – mūsų Dovas. Tėvai buvo labai darbštūs ir visiems vaikams sudarė galimybes pasiekti aukštą ar bent aukštesnį mokslą. Mūsų Dovo didelės reikšmės turėjo lietuviška aplinka, kurioje jis augo. Tuo metu kaimas buvo lietuviškas, bet jau pradžios mokykloje buvo vien tik vokiškai dėstoma. Baigęs pradžios mokyklą, Dovas persikėlė į Tilžę, mokėsi gimnazijoje. Iš tų laikų žinomas liudijimas, kad gyventojų surašymo metu gimnazijos vadovybė nenorėjusi mokiniams pripažinti lietuvių tautybę ir norėjusi užrašyti vokiečiai. Iš mokinių tarpo tačiau atsiradęs vienas, kuris pareiškė: „Aš esu Vokietijos pilietis – to aš ginčyti negaliu, bet aš esu lietuvis – to aš ginčyti negaliu“. Tai buvo Dovas Zaunius.

Lietuvos diplomatinės tarnyboje

Kuriantis Nepriklausomai Lietuvai, buvo labai brangi kiekviena inteligentinė pagėja, kiekvienas turintis kaimo patirtį pasirodęs lietuvis. Taigi, kai Zaunius 1919 metais stojo į valstybės kūrimo darbą, buvo su tiktais išskėstomis rankomis ir paskirtas atsakingom pareigom Užsienio reikalų ministerijoje. Jis organizuoja šią taip svarbią instituciją. Jau tais pačiais metais atstovauja Lietuvai įvairiose konferencijose Rygoje, Tartu, vėliau derybose su Sovietų Rusija dėl įkaitų grąžinimo ir taikos sąlygų, atstovauja Lietuvai prie interalių kariškosios misijos, generolo Niessel'io vadovaujamos. Vėliau atstovavo Lietuvai Latvijoje bei Estijoje. Kai 1922 metais pradėjo judėti Mažoji Lietuva, Dovas Zaunius vyko į Klaipėdą dalyvauti sukilimo organizavime. Klaipėdai grįžus prie Lietuvos, vyko į Pragę ir 1923 metų vasarą pasirašė pirmą prekybos sutartį su Čekoslovakija. Buvo paskirtas atstovu Čekoslovakijai, organizavo diplomatinis santykius su Ju-

Studijų metais

Baigęs gimnaziją, pasirinko teises mokslus ir studijavo Leipzigo, Hallės, Berlyno universitetuose, pagaliau Karaliaučiuje, kur ir gavo teises mokslų daktaro laipsnį. Žurnalistas Valentinas Gustainis (*Lietuvos aidas* Nr. 91, 1940) rašė: „Karaliaučiaus universitete Zaunius pasizymėjęs ne tik kaip žvalus, aukštas, reprezentatyvus vyras, bet ir kaip neblogas kalbėtojas. Todėl jis mieliau būvęs renkamas studentų organizacijų pirmininku. Žinoma, studentai vokiečiai dėl Dovo Zauniaus tautybės jokio klausimo nekeldavo. Jiems rodydavosi, kad Prūsų lietuvis yra tas pats vokiečiai. Tačiau visai kitaip į tautybę klausimus žiūrėjo

Dovas Zaunius (1892-1940)

(Iš Broniaus Kviklio archyvo)

susipratus Prūsų lietuvis studentas Zaunius. Jiems ne karta pabrėždavęs: „Wenn ihr schon einen Litauer haben wollt, dann bitte...“ (Jeį jūs norite lietuvių, tai prašau...)

Pirmojo pasaulinio karo metu buvo mobilizuotas ir tarnavo pajūrio fronte. Bet kai vokiečiai užėmė Kauną, buvo perkeltas ir paskirtas vokiečių laikraščio *Lietuvai Dabarties* redaktorium. Tačiau 1918 metais įtartas neištikimumu Vokietijai ir vėl išsiųstas į frontą.

Lietuvos diplomatinės tarnyboje

Kuriantis Nepriklausomai Lietuvai, buvo labai brangi kiekviena inteligentinė pagėja, kiekvienas turintis kaimo patirtį pasirodęs lietuvis. Taigi, kai Zaunius 1919 metais stojo į valstybės kūrimo darbą, buvo su tiktais išskėstomis rankomis ir paskirtas atsakingom pareigom Užsienio reikalų ministerijoje. Jis organizuoja šią taip svarbią instituciją. Jau tais pačiais metais atstovauja Lietuvai įvairiose konferencijose Rygoje, Tartu, vėliau derybose su Sovietų Rusija dėl įkaitų grąžinimo ir taikos sąlygų, atstovauja Lietuvai prie interalių kariškosios misijos, generolo Niessel'io vadovaujamos. Vėliau atstovavo Lietuvai Latvijoje bei Estijoje. Kai 1922 metais pradėjo judėti Mažoji Lietuva, Dovas Zaunius vyko į Klaipėdą dalyvauti sukilimo organizavime. Klaipėdai grįžus prie Lietuvos, vyko į Pragę ir 1923 metų vasarą pasirašė pirmą prekybos sutartį su Čekoslovakija. Buvo paskirtas atstovu Čekoslovakijai, organizavo diplomatinis santykius su Ju-

tos. Valentinas Gustainis jas šitaip nusakė: „Teko Ženevoje rimtai ginčytis su galingais kaimynais, teko net dvi bylas vesti aukščiausiam tarptautinio teisingumo teisme Haagoje...“ Vokietija 1932 metais Tautų sąjungos taryboje iškėlė Lietuvai sunkių kaltinimų vadinamoje Boetcher'io byloje dėl Klaipėdos statuto interpretacijos. 1931 metais Haagos tribunolas svarstė Lietuvos bylą su Lenkija dėl Lentvario-Kaišiadorių geležinkelio atidarymo ir abidvi bylas Lietuvai laimėjo. Vėlesnis Užsienio reikalų ministras Juozas Urbšys, atsiseikindamas su velioniu prie kapo, jo darbus šitaip įvertino: „Vairavęs tėvynės laivą tarptautinėse bangose ligi 1934 VI.13, dr. Zaunius su nepakeliamu ryžtingumu gynė Lietuvos teises, ir asmeniškai nuvykdamas, kai reikėdavo, į tarptautines konferencijas ar į Tautų sąjungos posėdžius. Kovodamas dėl lietuvių tautos pažeistų teisių, dr. D. Zaunius prieš jėgos pavartojimą statė teisę ir vieningą tautos pasiryžimą nenusileisti... D. Zaunius priklausė tai didžiųjų patriotų geležinei rinktinei, kurie savęs išsidėdami kilniu paprastumu visas jėgas atiduodavo tėvynei ir kuriems dėl to teks kartais, deja, anksčiau negu reikia, iš šio pasaulio pasitraukti“.

Dr. Dovas Zaunius atliko ir daugybę kitų svarbių darbų. Iš jų minėtini šie. Jis peruošė Lietuvą, Latviją ir Estiją Pabaltijo santarvei, nors ši sutartis buvo pasirašyta tuojau po jo pasitraukimo iš ministro posto. Zaunius rūpesti sudarė aibę Lietuvai palankių prekybinių sutarčių, persiorientuota į Anglijos rinką. Išugdyta daug gerų diplomatų, perorganizuotas Užsienio reikalų ministerijos centras. Ir visa tai padarė vyras, nesulaukęs nė pilnų 48 metų amžiaus.

Kai 1934 m. birželio 12 d. ministras Juozas Tūbelis sudarė naują vyriausybę, Dovas Zaunius į ją nebeįėjo. Užsienio reikalų ministro pareigos patikėtos Stasiui Lozoraičiui. Tai įvyko todėl, kad galbūt Lietuvos vyriausybė, norėdama gerinti santykius su Vokietija dėl Klaipėdos krašto,

(Nukelta į 2 psl.)

LEGATION DE LITHUANIE

Praha, Spalio 6, 1923.

Gerbiamasis,
Prahoje, Lietuvos konsultavimui ir darbai
gana užsuktas. Gal kada ir galėsite atvykti
Amerikau, apsigimti, bet tai tik patra-
vė. Galiausiai ir mūsų gyvena pabrėžti
tik trumpai apie del Pabaltijo, mal laiki
tyje vis tik negere.

Nė tai tik, reikia būti prie darbo,
tai laisvų rimdams labia dienas

Dovas Zaunius.

Dr. Dovo Zauniaus rankraščio ir parašo faksimilė – laiškas iš Prahos P. Mikolainiui.

Šiame numeryje:

Knyga apie pototalitarinę mąstyseną • Nepriklausomos Lietuvos diplomatas ir Užsienio reikalų ministras Dovas Zaunius (1892-1940) • Ramūno Klimo istorinis romanas • Klaipėdos dramos teatro režisierius Juozas Ivanauskas • Pokalbis su Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejaus direktorium Eugenijum Skrupskeliu • Aldonos Kaminskienės eilėraštis • Nuomonės ir pastabos

Nugrimzdusių varpų krašto sūnus

(Atkelta iš 1 psl.)

turėjo keisti ir Užsienio reikalų ministrą. Dovas Zaunius buvo paaugęs...

Bet Zaunius nebuvo be darbo. 1934 m. liepos 1 d. paskirtas Valstybės tarybos nariu ir buvo tos institucijos Ekonominės komisijos pirmininkas. Tačiau čia neįbuvo nė dvejų metų. 1936 m. vasario 15 d. išrinktas Lietuvos Banko direktorium. Čia rūpinosi valiutos reikalais. Jo žinioje buvo ir Valiutų komisija.

Šeimyniniame gyvenime

Dovas Zaunius dar karo metu susituokė su lietuvaitė Marija Jasinskaite, Saliamono Banaičio spaustuves tarnautoja. Tačiau jaunoji Zauniene neilgai gyveno — mirė 1923 metų vasario mėnesį, kai jos vyras buvo diplomatinis atstovas Rygoje. Paliko sūnus Dovas (žuvo Antrojo pasaulinio karo metu) ir duktė Augusta (dabar dr. Saulienė, kuri šiuo metu gyvena ir dirba kaip gydytoja Chicagoje). Antroji žmona — Vincė Jonuškaitė, žinoma Lietuvos operos dainininkė, daugelį kartų koncertavusi užsienyje. Kaip dainininkė buvo labai populiari, drauge gera savo vyro draugė, patarėja. Su ja susilaukė sūnaus Sauliaus-Tomo (mirė Kalifornijoje) ir dukters Giedrės (gyvena New Jersey). Vincė Jonuškaitė-Zauniene gyvena Santa Barbara mieste, Kalifornijoje.

Visuomeninė veikla

Nors Zaunius neilgai gyveno ir visą laiką intensyviai dirbo Užsienio reikalų ministerijos aukšto pareigūno darbu, tačiau nebuvo svetima jam ir visuomeninė veikla, kuriai skirdavo atliekamą nuo pareigų laiką. Dalyvavo ekonominės organizacijose, buvo Lietuvos skautų sąjungos tarybos vicepirmininkas, skaitė paskaitas, bendradarbiavo spaudoje. Ypač pažymėtini jo rašiniai Lietuvos-Lenkijos

Dr. Dovo Zauniaus šeima: (iš kairės) žmona Vincė Jonuškaitė-Zauniene, duktė Augusta, Dovas Zaunius, ant kelių laikantis sūnelis Saulius, ir sūnus Dovas. Nuotraukoje nėra dukters Giedrės. (Iš Broniaus Kvickio archyvo)

santykių reikalu. Pažymėtina viena jo mintis dėl mūsų kaimynų: „Šiandien maža įtikinti mūsų kaimyną, kad mes esame teisingi: daug svarbiau yra padaryti, kad mes jam būtume reikalingi“.

Dovo Zauniaus biografas Albertas Gerutis savo parašytoje monografijoje (pp. 313-315) cituoja žurnalisto Vinco Rastenio atsiminimus apie ministro Dovo Zauniaus „nusikendusių varpų“. Esą vienos paskaitos metu „papasakojo legendą apie miestą, nusikendusį ežere, kurio paviršiuje šviesių mėnėsienų vidurnaktiais tebegirdimas miesto varpų skambėjimas, tebeskelbias, jog miestas dar gyvas, jog dar iškils ir gyvens. Tas ežeras, sako, netoli nuo mūsų, ir grįždamas iš Vakarų, sako, girdėjau ten skambančius varpus: Eitkūnai, Stalupėnai, Išrutis, Lazdėnai, Tolminėmis, Peleninkai, Labguva, Tepuluva, Skaisgiriai, Juodšiliai, Darkiemis, Molynė, Didlaukis,

Šienlaukis...“ Bet „nepabaigė Zaunius to varpų skambesio“: smarkesnės plovimų audros Kauno teatras turbūt niekad — nei pirmą, nei paskų — negirdėjo. Žmonės sustojo, šaukė valio, nors ir ne visi, nes dažnas susijaudinimo asaromis springo. Garsiai suskambėjo tada Mažosios Lietuvos varpai: Berlynas tą patį vakarą išgirdo, ir buvo iš ten aštrių priekaištų...

Mirtis ir laidotuvės

Dovas Zaunius mirė 1940 m. vasario mėn. 22 d. 12.30 val. Kauno valstybinėje ligoninėje širdies smūgio ištiktas. Jo kūnas buvo pašarvotas velionio bute Kaune, Laisvės alėja 29a. Čia jį aplankė vyriausybės nariai, bendradarbiai, daugybė žmonių. Laidotuvės buvo vasario 24 dieną. Gedulingos pamaldos įvyko Karmelitų bažnyčioje. Į amžinojo poilsio vietą Kauno evangelikų kapinėse palydint,

kalbėjo kun. Jonas Pauperas. Laidotuvėse dalyvavo ministras pirmininkas Antanas Merkys, Seimo pirmininkas Kazys Šakas, keli vyriausybės nariai, užsienio valstybių įgalioti ministrai bei pasiuntiniai. Buvo didžiulė eiseną: nešami ministro ordinarai, dešimtys vainikų, mokslininkai bei skautai nešė gėlių puokštes, plevėsavo organizacijų vėliavos, žygiavo šaulių garbės kuopa, gedulingą muziką grojo Karo muziejaus orkestras, ejo didžiulė žmonių minia. Atsišveikinimo kalbas pasakė Užsienio reikalų ministras Juozas Urbys, Lietuvos Banko valdytojas Juozas Paknys, Vaclovas Sidzikauskas.

Dovą Zaunį dabar, jo mirties sukakties 50 metų proga, visi lietuviai prisimename kaip vyrą, kurio vardas Lietuvos istorijoje įrašytas neišdildomomis raidėmis. Kol lietuvių tauta bus gyva, gerbs jo atminimą, turėdama prieš akis taurų pavyzdį.

Pagonybė, krikščionybė ir represijos Lietuvoje

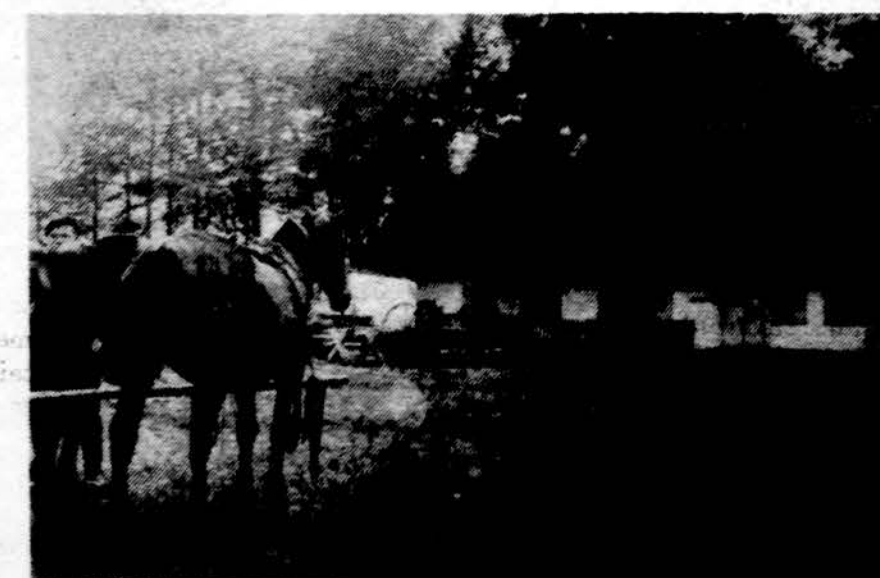
PETRAS MELNIKAS

Idomu, kad persitvarkymo laikų Ramūno Klimo romanas *Tik ugnis išgydys* turbūt bus pirmas mėginimas parašyti prozos kūrinių pagonybės, krikščionybės ir net inkvizicijos Lietuvoje tema. Kiek romanas yra objektyvus, kiek autorius nuosirdus ir kaip jam pasisekė, tai jau kitas klausimas, bet verta yra su romanu bent supažindinti. Romanui laiką autorius pasirinko 16 šimtmetį, kai Lietuvoje dar buvo pagonybės liekanų. Jis stengiasi parodyti senąją pagonybę kiek įtaigaujančią to laiko žmones, net jauną dvasininką, knygos herojų jėzuitą Tautgirdą. O italus tėvus, Džovani Skarletį ir inkvizitorių tėvą Povilą, vaizduoja kaip jaučiančius kaltę, pergaltuojančius ir kankinamus minčių apie tikybą. Pavyzdžiui: kodėl pagonių romėnų kankinami ir persekiojami katakombose pirmieji krikščionys po trumo laiko, beveik nuo 4 šimtmečio, patys tapo heretikų persekiotojai Europoje bei draudė kai kurias knygas (net iki 1812 metų)?

Tai rimti klausimai, savotiška tema, kiek liesta Victor Hugo

romane apie Paryžiaus katedros kuprelį, o taipgi visai neseniai nagrinėjama Vytauto Kavolio studijoje „Represyvioji sistema lietuvių kultūroje“ (*Metmenys*, Nr. 54). Lietuvoje, ten aiškinama, inkvizicija skaičiais buvo ne tiek gausi (daugiau tolerancijos), palyginant su Vakarų Europos ragų teismų išvystymu, ir beveik nekruvina religinių heretikų atžvilgiu. Gi Italijoje ir kitur ji buvo tapusi net praktiniu politiniu įrankiu, nes kas norėjo susidurti su savo priešu — varžovu, apšaukdavo jį heretiku, ir to beveik užteko. Gintis beveik nebuvo galima, apkaltintas ar įskustas nuteistasis praradavo savo žemes, turtus ir kartais galvą. O Ispanijoje, kur gyveno daug musulmonų, žydų (ar persikristijusių žydų), represija tapo beveik grynai ispanų tautišku įrankiu prieš šias dideles mažumas. Taip sakant, ji daug kur buvo išnaudojama asmeniškiems tikslams. Ir tai jaučiam Ramūno Klimo romane, bent paibaigoje, kai sububrikuojama Tautgirdo kaltė.

Šia opia tema dar mažai tereparašyta mūsų literatūroje. Ramūno Klimo romaną išspausdino *Pergalės* žurnalas 1988 me-

Zaunius gyvenamasis namas Rokiškyje. (Iš Broniaus Kvickio archyvo)

tais, 1-4 numeriuose. Aišku, romane daug kas sutirštinta. Tačiau jame vystomos ir gilios temos, kurioms skiriama daug vietos — tikėjimas į Dievą, žmogaus abejonės dėl tikėjimo (panašiai kaip Antano Maceinos raštuose: filosofija kyla iš abejonės, iš nuostabos ar iš kancijos), religinė tolerancija, pačių inkvizitorių kaltės jausmas, vieniems dovanojant, kitiems iš keršto nedovanojant.

Trumpai romano turinys yra toks. Fabula pinama karaliaus Stepono Batoro laikais Vilniuje. Iš Italijos atvykę vienuoliai moko jauną Kazimierą Tautgirdą tikėjimo tiesų (nors ji po krikšto pagonis tėvas buvo nuplovęs upėje ir davęs jam kitą vardą) ir priima į vienuolius. Po vienuolio Skarletio mirties Tautgirdui kaip palikimas įduodami Skarletio užrašai, kuriuose prirašyta keistų abejonių ir turbūt heretikiškų minčių, kurios paveikia Tautgirdą. Tai sužino tėvas Povilas. Ir, kai Tautgirdas išgelbsti Povilo kankinamą Mariją Butvilaitę ir išsiunčia ją slapta į užsienį, supykusio Povilo jis už tai suimamas, apkaltinamas esą „užmušęs penkis vaikus ir siurbęs jų kraują“. Po to sudeigiamas ant laužo Vilniaus užmestėje.

Ar taip galėjo atsitikti, galima abejoti. Bet tokia fabula yra tik graiūčiai; autorius labiau domisi veikėjų mintimis. Romanas yra pilnas minčių apie pagonybę, krikščionybę, abejones, kūno tramdymą ir kaltės jausmus — tai lyg religinis persitvarkymas sąmonės srautu. Štai Marija Butvilaitė mato apie pagonybę:

...ji pagalvotų, kas yra Dievas. [...] Ne Perkūnas, ne Patrimpas, ne Poklius. Ne jie visi, išsislapstę šventųjų ažuolų lajos, daugybės lūpų šaukti ir daugybę širdžių neįlimt užpylę. Ir ne viena apmusijusia akim į nuščiuvusią bažnyčių prietamą žvelgiantis katalikiškas tėvėjas. Jai atrodo, kad ant žemės „nuo amžių amžinųjų knibda ir poruojasi, peri, gimdo, matina, laidodami“ (Nukelta į 4 psl.)

Susipažinkime: režisierius Juozas Ivanauskas

Pristato JURGIS BLEKAITIS

Šiuo metu Amerikoje vieši Klaipėdos dramos teatro režisierius Juozas Ivanauskas — menininkas, kuris teatre ieško daugiau nei pramogos, net daugiau nei įprastinio, „gerai sukirpto“ profesionalaus lygio spektaklio. Praėjusią vasarą Klaipėdoje man pavyko pamatyti premjerą jo pastatytos Juozo Glinos „draminės antiutopijos“ — „Nelabųjų raisto repeticija“. Tai šio neeilinio autoriaus neeilinis veikalas — fantastiškas, problematiškas, daugiaplanis. Jis režisieriaus Ivanausko neeiliniu būdu išnešiotas, išfantazuotas, su aktoriais išugdytas, pripildytas energijos ir išradimų. Drauge tai yra iekškančio, mąstancio menininko vizija.

Šiemet sausio 13 dieną Juozas Ivanauskas pastatė Klaipėdoje kitą, ne mažiau savitą spektaklį, kuriame jis į vieną žodį, garso, vaizdo ir šviesos bei šešelių visumą sulėdė du skirtingo stiliaus veikalus — Algirdo Landsbergio „Sudiev, mano karaliau“ ir Kosto Ostrausko „Lozorius“. Režisierius rado sąsają — abiejų veikalų centre esanti mirties tema. Teatro priemonėmis gvildendamas amžinąsias gyvenimo-mirties prisikėlimo temas, režisierius siekia per aktorijų emocijas sužadinti ir žiūrovo atliepi, skatina juose klausiančią, prasmės ieškančią mintį. Savo išraiškos intensyvumu spektaklis verčia tarsi išsiveržti iš įprastinės nuolaus stebėtojo būsenos, įsijungti, atliepti esminei spek-

taklio idėjai, nes tai ji, mintis, idėja, o ne siužetas ir ne aktorijų menas, nors ir koks jis svarbus, yra centre.

Kviečiu skaitytojus dabar arčiau susipažinti su režisierium Juozu Ivanausku, kuris sutiko atsakyti į keletą klausimų. Štai tasai pokalbis:

— Pirmiausia — paprastose gyvenimiškoje plėtimėje, kaip anketoje: kas Jūs?

— Esu gimęs Kaune prieš 38 metus. Pasakoti savo autobiografiją — keblus dalykas, todėl norėčiau paliešti tik tai, kas sietina su mano dabartine profesija. 1976 metais baigęs Kauno Politechnikos institutą ir įgijęs inžinieriaus-elektriko specialybę, net negalvoju, jog prabėgus septyneriems metams teks vykti į Maskvą studijuoti išsčius penkerius metus dramos teatro režisūrą ir įgyti naują specialybę.

nedaug ką bendro turinčią su elektros laidais bei automatinių valdymo mechanizmais. Bet dabar, retrospektyviai vertindamas nueitą kelią, matau, jog būta tame vidinio nuoseklumo, kada kasdienės pastangos verčia vis naujai aktyvizuoti mąstymą egzistencine kryptimi. Toks darbas, tiksliau, būdas mąstyti, siekiant išraiškos, kontaktuoti su išoriniu pasauliu ir pažinti save, man yra teatras.

— O kokia buvo pirmoji Jūsų pažintis su teatru?

— Berods 1979 metų rudenį įsidarbinau scenos apšvietėju Kauno dramos teatre. Apšvietėjo ložėje atradau teatrą iš vidaus. Pirmasis įspūdis buvo pritrenkiantis. Turtu patekau į „nelabųjų raistą“. Sunku buvo patikėti, jog teatro menas gimsta kur grubioje aplinkoje, kur tiek daug dulkių ir tabako dūmų, netvarkos, kur rezgamos intrigos, tarpsta prisitaikėliškumas, ideologinė konjunkcija, kur tiek daug moraliai suluošintų, pa-

vargusių, nusivylusių žmonių, nežinia kodėl, už menką atlyginimą laidojančių teatre savo teatrinės iliuzijas, viltis, tikėjimą profesine aktorijos misija — aukštesne menininko paskirtimi žadinti apnuodijusį samoningumą. Jau tada supratau, kad teatras yra kur kas daugiau, negu tai, kas rodoma žiūrovams. Ir tas „kur kas daugiau“ paveikė mane atstumiama. Atrodė, jog atėjus dirbti į teatrą, pradėčiau teatrą.

— Kodėl vis dėlto pasirinkote

Algirdo Landsbergio „Sudiev, mano karaliau“ ir Kosto Ostrausko „Lozorius“ spektaklio premjera Klaipėdos dramos teatre 1990 m. sausio mėn. 13 d. — (iš kairės) aktoriai Nijolė Sabulytė, Vytautas Kancleris, Lili Šiepanaitė ir spektaklio režisierius Juozas Ivanauskas.

teatrą?

— Pasirinkau teatrą, siekdamas išsiaiškinti: ar pajėgsiu eiti prieš srovę? Ar galiu savo pastangomis bei atliekamam darbu bent iš dalies praskaidrinti teatro vidaus atmosferą? Juk visi tie subtilūs estetiniai bei etiniai išgyvenimai, kuriuos patiria žiūrovas drauge su scenoje veikiančiais aktoriais, tėra tik rezultatas nematomo proceso, už kurį daugiausia yra atsakingas režisierius.

— Tad prašau papasakoti, kaip Jums sekėsi vykdyti savo sumanymus, pradėdant nuo pirmųjų darbų?

— Dramos teatro režisūrą teko studijuoti Maskvoje, B. Ščukino

vardo aukštojoje teatrinėje mokykloje. Kurso vadovas, tuometinis Vachtangovo teatro vyriausias režisierius E. Simonovas gan palankiai įvertino mano pirmuosius bandymus profesionalaus teatro scenoje: Samuel Beckett'o „Paskutinė Crapp'o juosta“ — priešdiplomatinis darbas, pastatytas 1987 metais Maskvoje, Mossovioto akademiniame dramos teatre ir Gedimino Jankaus „Amžinas keleivis“, mano diplominis spektaklis, pastatytas 1988 metais Kauno dramos teatre.

Regesiu drama „Amžinas keleivis“ — spektaklis apie Vydūną, skirtas jo 120-osioms gimimo metinėms, susilaukė šilto žiūrovų priėmimo Kaune, Vilniuje, Panevėžyje. Šis darbas man ypač brangus tiek savo intencionalumu, tiek ir visa repetitijai eiga, tuo procesu, kurio metu pati spektaklio idėja transformavo gan netobulą dramaturginį požiūrį G. Jankaus veikalą. Galutinėje sceninėje redakcijoje pjesė sumažėjo per pusę, bet užtat buvo praturtinta autentiškais Vydūno mintimis, jo ne tik filosofiniais, bet ir labai žmogiškais, dramatiškais išgyvenimais. Vydūno mintys, jo filosofija regesiu dramoje „Amžinas keleivis“ buvo sugestijonuojama per žmogiškosios kaltes jausmo suvokimą, pripažinimą savo paties klaidų ir netobulumo.

Mano tolesnė kūrybinė biografa sietina su Klaipėdos dramos teatru, kur 1989 liepos mėnesį įvyko Juozo Glinos „draminės antiutopijos“ „Nelabųjų raisto repeticija“ premjera. Šiame spektaklyje buvo paliesta gan opi nūdienos problema. Pagrindinis veikėjas — senas dievdirbis Vincas Dovinė iš Kazio Borutos *Medinių stebuklų*. Jo dvasingumą

sugretinus su grubia teatro realybe, su ta brutalia tikrove, kuri trypia ir niokoja mūsų vilties, atgailos, prisikėlimo kryžius, kiek neįprastai praskambėjo nerimo tema, vertinti suosiąstyti apie tas vertybes, tuos idealus, kuriuos esame praradę savo kelyje. Bet mes ieškome. Dirbdami klystame. Dar ir dar kartą bandome pakilti dvasia, įkūnyti scenoje nerimą, trapų sielos virpesį, kurį taip lengva išniekinti. Intelkto žaismė, nesušiūdyta teigimo galios, atsieta nuo širdies, veda į aklaivietę, į „nelabųjų raistą“.

Įveikti klampaus liūno masę nėra lengva. Kurgi ta galia, vienijančių mūsų pastangas? „Nelabųjų raisto repeticija“ — dar vienas bandymas drauge ieškoti išeities. Išvijoje gyvenančių lietuvių rašytojų dvi vienaveiksmės dramos — Algirdo Landsbergio „Sudiev, mano karaliau“ ir Kosto Ostrausko „Lozorius“ — su jungtos viename spektaklyje — mano vėliausias darbas, įvykęs visai neseniai. Įvyko tai, į ką buvo einama. Gimė spektaklis. Žiūrovai buvo dėmesingi. Jų rimtis veiksmo metu palidijo, jog šis darbas priimtas daugumai susirinkusių. Priimtas ne kaip teatrinė pramoga, ar būdas užsimirti, bet savo problematika. Gyvenimas. Mirtis. Prisikėlimas. Visais laikais išlieka žmogaus būties nesibaigiantis konfliktas, kuriame tarpsta menkumas, nuopoliis, nuodėmė, bet drauge ir didingumas, nemari siela, ieškanti kelių į dvasingumo karalystę. Visais laikais mes esam alkani tos duonos kasdieninės, kuri pasotina ne kūną, bet dvasią. Gyvenimo ir mirties dramoje neišvengiama akistata su amžinybe. Palaiminti mirštantieji, atradę amžinąją šviesą.

Muziejus, visada ugdes mūsų tautinę savimone

Pokalbis su Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejaus direktorium Eugenijum Skrupskeliu

Jungtinėse Amerikos Valstybėse praėjusių metų velyvą rudenį lankėsi Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejaus direktorius Eugenijus Skrupskelis. Jis dalyvavo Šeštajame mokslo ir kūrybos simpoziume 1989 m. lapkričio 23-26 d. Chicagoje ir Lemonte, bet vienas iš pagrindinių jo viešnagės šiame krašte tikslų buvo susipažinti su įvairiais Amerikos muziejais – jų sistemomis, organizacija ir praktika. Daug iš jų jis aplankė, kalbėjosi su jų kuratoriais ir pasisėmė Lietuvos muziejams naudingų žinių. *Draugo* kultūrinio priedo paprašytas, Eugenijus Skrupskelis sutiko atsakyti į kelis klausimus apie Lietuvos muziejų būklę ir ypatingus dabarties jų rūpesčius.

— Visų pirma prašytumėm Jūsų mūsų skaitytojams nuvesti iki šiol Lietuvoje veikiančių muziejų sistemą.

— Vertėtų išskirti muziejų rūšis. Valstybiniai muziejai pavaldūs arba tiesiogiai Kultūros ministerijai, arba per vietinę valdžią. Yra taip pat žinybiniai muziejai — Pedagogikos muziejai, kurį pavaldus Švietimo ministerijai, Tado Ivanausko zoologijos muziejus, kuris pavaldus Gamtos apsaugos komitetui, Gaisrininkų muziejus Vilniuje (pavaldus Vidaus reikalų ministerijai). Kita grupė — tai vadinami visuomeniniai muziejai. Daugiausia jie yra gamyklose, mokyklose, kolūkiuose. Jie valdžios nefinansuojami, juos globoja ir prižiūri entuziastai, jie neturi apmokamų darbuotojų. Pavyzdžiui, Leipalingio vidurinės mokyklos muziejelis, kuriam vadovauja mokytojas Volungevičius. Paskutinė grupė yra privati muziejai: privačios kolekcijos, kurios paverstos muziejais. Yra garsusis Orvido „Absurdo“ muziejus prie Palangos.

Valstybiniai muziejai skirstomi pagal kategorijas. Jos priklauso nuo eksponatų ir lankytojų skaičiaus. Nuo jų priklauso darbo užmokestis muziejuje. Ši sistema labai mums nepatenkina. Kategorijų yra keturios: pirmajai priklauso Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejus, Vilniaus Dailės muziejus, Čiurlionio muziejus. Pasi-taiko ir politinių vertinimų: Revoliucijos muziejus priklauso pirmajai kategorijai, nors neatitinka pirmos kategorijos normų nei lankytojų, nei eksponatų skaičiais. Sistemą norime keisti, kadangi ji neduoda realaus muziejų vertinimo. Tai net stabdo muziejų darbą. Pavyzdžiui, muziejus gali būti nepalankioje geografinėje padėtyje, kaip Rokiškio kraštotyros muziejus, Biržų kraštotyros, ir tokie automatiškai neturės reikalingo didelio lankytojų skaičiaus. Kadangi atlyginimai tokiuose lokaliniuose muziejuose dėl to yra žemi, sunku turėti juose aukštos kvalifikacijos specialistus. Todėl siūlome dabar sistemai apsiriboti dviem kategorijomis: respublikiniais ir vietiniais, pagal kiekvieno muziejaus pavaldumą.

— Kokios yra Jūsų kaip Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejaus direktoriaus pareigos?

— Esu atsakingas už praktiškai viską, kas muziejuje dedasi: eksponatų saugojimo sąlygas, muziejaus mokslinius darbus, ekspozicijas ir parodas, normalių darbo sąlygų užtikrinimą, muziejaus ūkinę veiklą. Turiu tris pavaduotojus: moksliniam darbui, ūkiui ir statybai. Veiklos laisvė nėra didelė — savarankiskumas yra labai menkas dėl per dideles centralizacijos ir veiklos reglamentavimo. Pavyzdžiui, iki šių metų atlyginimų negalėjau reguliuoti, nes jie buvo mokami pagal valdžios nustatytas kategorijas. 1989 metais tokia galimybė jau atsirado, nes muziejus gavo teisę mokėti priedus prie atlyginimų. O nuo 1990 metų pereiname į

Eugenijus Skrupskelis

Slasio Balzeko, jr. nuotrauka

naują sistemą, kuri suteikia daugiau laisvės sprendimams ir veiklai.

— Dailės muziejams buvo teikiama didelė valstybinė parama, o istorijos ir kraštotyros muziejai buvo palikti likimo valiai. Tai aišku buvo dėl politinių priežasčių.

— Dailė buvo panaudojama kaip fasadinis kultūros elementas. Kartą kažkuris valdžios žmogus yra pasakęs: „Dailės muziejus turi kelti gražaus parodyti — gobelenai, skulptūros, paveikslai — gražu žiūrėti. O istorijos muziejai — senas akėčias, surūdijusius padargus.“ Tuo nenoriu pasakyti, kad dailės muziejai labai gerai gyveno. Jie irgi turėjo savo problemų.

— Ar čia galima išvystyti sąmoningą Lietuvos istorijos pažinimo slopinimo tendenciją?

— Manau, kad taip. Istorinių muziejų veikla visada buvo labai griežtai kontroliuojama. Nuolat

eidavo komisijos, tikrindavo. Buvo reikalaujama, kad tam tikras pakankamai didelis ekspozicinis plotas būtų skiriamas tarybiniam laikotarpiui. Nė vienas kraštotyros muziejus negalėjo atsidaryti be tarybinio laikotarpio skyriaus. Visuose istoriniuose muziejuose tarybinės ekspozicijos pačios menkiausios, skubiai ir atmetinai padarytos. Tikrindavo labai įvairiais lygiais. Pavyzdžiui, atvažiudavo iš Centro komiteto iš Maskvos. Man pradėjus direktoriauti, 1987 metų vasarą atvažiavo iš Maskvos didelis viršininkas iš Maskvos Centro komiteto, kuris nuodugniai peržiūrėjo visą muziejų ir kritikavo, kad nerado ateizmo archeologiniame skyriuje. Taip pat kritikavo Lietuvos Nepriklausomybės laikotarpio skyriuje karininkų fotografiją. Po to mūsų valdžios irgi buvo reaguota: atėjo komisija iš Revoliucijos muziejaus, partijos

istorijos instituto, kurie labai diplomatiškai suformulavo savo išvadas. Rajoniniai muziejai turėjo ir vietines inspekcijas. Pats esu buvęs liudininku, kaip Klaipėdos Kraštotyros muziejuje apsilankiusi miesto deputatų komisija (fabriko darbininkė, kranininkas, ir kiti) patikrino muziejaus veiklą ir pateikė savo rekomendacijas.

— Kokia Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejaus reikšmė Lietuvos atgimimui ligi šiol?

— Klausimas gan sudėtingas. Mūsų muziejus visada buvo surištas su tautine savimone. Pavyzdžiui, vienas caro laikų rusų istorikas yra rašęs, kad mūsų muziejus atsakingas už 1863 metų sukilimą. Čia žinoma smarkiai pervertinta, bet tautiniam atgimimui muziejus nemažai darė ir Vilniuje jis buvo labai populiarus. Istorijos eigoje, kai tik atsiradavo daugiau laisvės, visų muziejų veikla smarkiai pagyvėjo: kad ir mūsų ekspozicija padaryta 1968 metais, irgi vieno tokio atsilimo metu. Atitinkamai keičiasi muziejaus veiklos būdai — keičiasi ekspozicijų tematika. Mes pirmieji Lietuvoje nuemėme išsivysčiusio socializmo ekspoziciją. Iš viso buvo panaikintas tarybinis skyrius, nes padalijimas labai dirbtinis. Toje saleje padarytas Vilniaus istorijos skyrius. Dabar yra vienas, didelis ir sudėtingas istorijos skyrius. Mūsų pagrindinė ekspozicija baigiasi 1940 metais, iki „saulės atvežio“ ir deportacijų. Turi būti mažiausia vienos kartos tarpas, kol įvykiai susiguli. Dalykus, aišku, renkame, ir ypač dabarties daiktus, bet tai nereiškia, kad toj pat dedame į vitrinas.

— Ar sutiktumėte apžvelgti įdomesnes vėliausias parodas Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejuje?

— Viena iš populiariausių buvo paroda „Pinigai Lietuvoje 1915-41“. Tos parodos pasirodymas kaip tik sutapo su pradėtom rimtom kalbom apie dabartįje įsivestinus savus lietuviškus pinigų. Parodos eksponatai nebuvo vien iš mūsų kolekcijos — skolinomės iš Kauno Čiurlionio muziejaus, iš privačių rinkinių. Buvo išleistas parodos katalogas ir spalvotas plakatas, kurie tikrai buvo labai populiarūs. Po daugelio metų prie muziejaus stovėjo ei-

Aldona Kaminskienė

SUGRĮŽUS

Pasivirš ant vartų
(o vartų nėra)
senelio rausva obelis
rauda pavėjui
ir virpa pavėjui
nuo vakar dienos
nutikimų klaidų —
senelės skrynioj
paslėptų tarp linų
sudegintų žodžių
šventų
namų pelenų.

Kairėje —
ant kalnelio
žalio šieno vežimas
kur
vakar
buvo
brolių
namai

(Palangėje kvietkėlės žydėjo —)

Palankėje
du kryžiai —
du broliai parimę
laiko ir vėjų bausti
apvaikšto vyžoti
senelio gimtinę
ir grįžta
prieš saulę liūdni

Pilkai nudažytas
piktas namas
kraupus tebestovi prie kelio
(ten —
prieš Sibiją
buvo suvaryti išbalę vaikai ir seneliai)
ir kartoja pažadus
Dievo ištesėtus
po penkiolika metų — —

Maža sesuo
sugrįžusi iš Šiaurės
kalba džiūskiai
ir prieš saulėtekį
stoja
melėti
taikias
kolūkių
karves

Ant medinio suolo
vandens dubenį nusiplauna rankas
ir kasa

Aldona Kaminskienės nuotrauka

savo rankomis sodintas
žemėtas bulves
(Šią vasarą jos taip linksmai žydėjo...)

Tyli veide
vargų išdauotam
sesers jauna šypsena
(toli jos vaikystė —
ji kaip meilė
bausmė
ir kaip žodžiai liūdina — —)
kietos brolių rankos
tvirtai apkabina pečius
stiprus degtinės kvapas — —
vaivorykštė — saulė — lietus
suaigsta pievos
ir suaigsta dangus — —

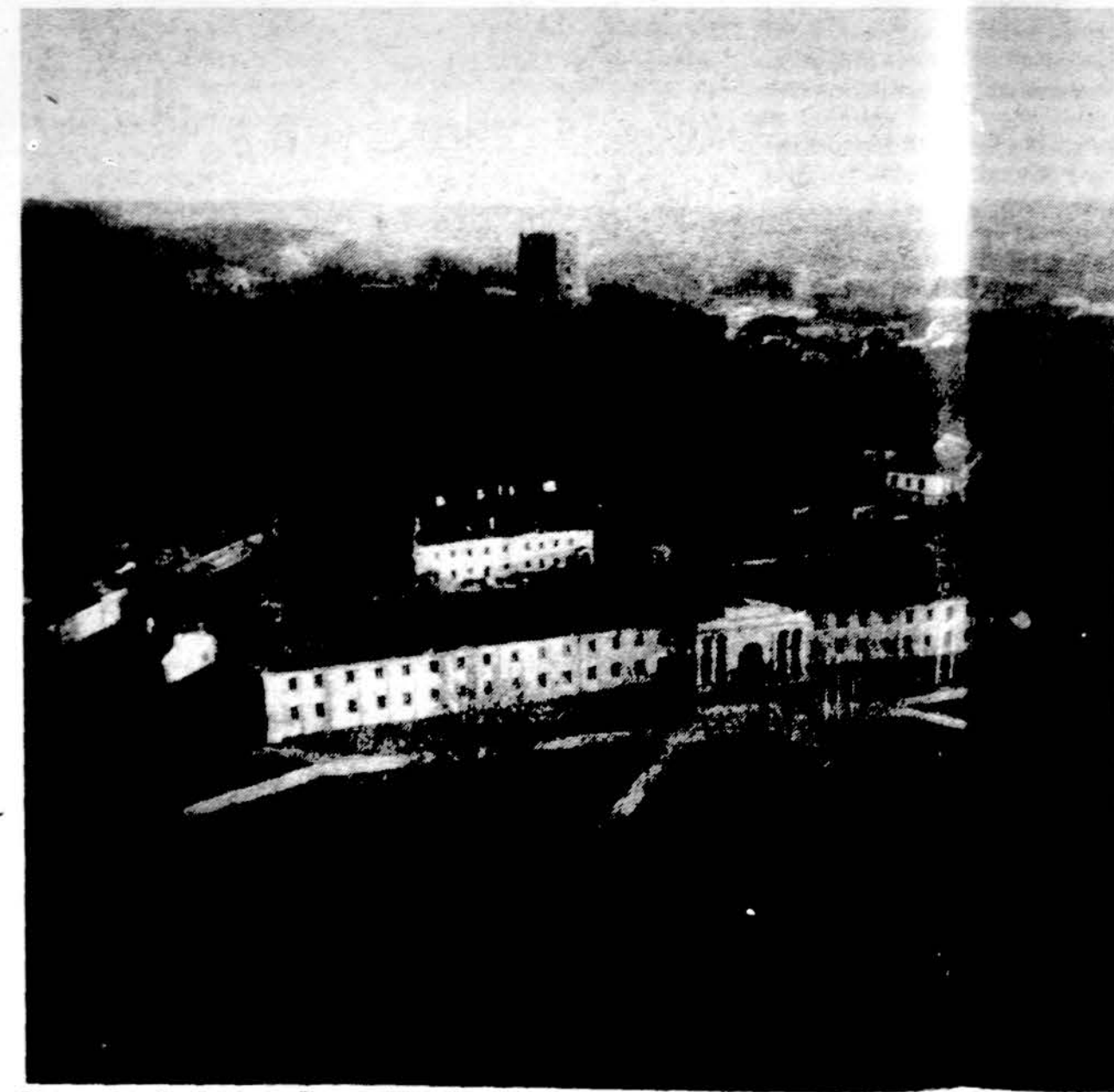
Pamišusi saulė
nuėina už vartų
už senelio obelį
pro kalnelį —
kur džiūsta kvepiantis šienas
kur
vakar
buvo
brolių
namai
(palangėje kvietkėlės žydėjo —
linksmai — —)

le per šią parodą. Ta pati paroda buvo nuvežta į Kauną, o 1989 metų vasarą ją rodėme Palangoje. Dabar ji vežama į Rygą ir Talliną, kur ji bus dalis jungtinės Baltijos valstybių parodos. Vakarų Vokietija irgi ta paroda susidomėjusi. Estai minėjo, kad ji žadama eksponuoti Suomijoje. Vasario šešioliktosios proga 1989 metais buvo surengta paroda „Lietuvos jaunimo organizacijos“ (turima omeny — Nepriklausomos Lietuvos). Ten irgi tiek naudojamos medžiaga iš kitų muziejų. Buvo jaunimo organizacijų vėliavos, uniformos, ženklai, leidiniai, fotografijos. Rodėme daugiausia skautų (nes jų turėjome daugiausia medžiagos). Rodėme Nepriklausomos Lietuvos studentų korporacijas, pavaršarinkus, ateitininkus, Jaunąją Lietuvą, jaunuosius ūkininkus. Vos tik atidarius parodą, patį pirmą dieną įreikiškė nepasitenkinimą, kad reklamuojame Sąjūdį, nes vėliaus vaizdavo Gedimino stulpus, o jiems tai rišasi tik su Sąjūdžiu. Ši paroda buvo pakankamai populiari, kadangi ji ypač tik atskleidė skautų veiklą. Ji taipgi buvo naudinga tuo, nes nuvainikavo tuo jaunimo organizacijų tariamą fašistinį pobūdį. 1989 metais svarbiausias mūsų darbas buvo „Lietuva tremtyje“ paroda. Tai buvo vienas iš Gedulo ir vilties dienų (birželio 14-osios) programos renginių. Paroda veikė labai ilgai: nuo birželio iki rugpjūčio pabaigos. Tema buvo labai sunki — tai buvo žmonių skausmas. Tema lieto kone kiekvieną Lietuvos šeimą. Pats muziejus turėjo palyginus

mažai eksponuotų daiktų. Todėl rengdami parodą daug bendravome su tremtinių klubais, renkant eksponatus padėjo Bažnyčia. Gavome labai daug vertingų eksponatų — žmonės labai noriai nešė. Buvo tikrai labai vertingų dalykų. Pirmiausia, laiška rašyti iš Sibiro: ant nosinės išbraižyti su degtuku, ant tošies rašyti. Labai daug fotografijų iš įvairių vietų. Sunešė žmonės asmeninių daiktų: rūbų su kalinio ženklų, devynerių metų berniuko nuosekliai žemėlapy žymėtas tremties kelias, tremtinių pasai ir įvairios pažymos. Pasuose buvo pažymos, kurios išskyrė juos kaip kitos kategorijos žmones. Ši parodoje buvo pirmą publikacija vieno dokumento. Tai buvo kopija dokumento iš partijos istorijos instituto. Tai garsiosios NKVD Vetrovo divizijos ataskaita Snieckui 1945 metais. Jie ten rašo, ką jie nuveikė: kiek suėmė, išvežė. Kas parodo jų moralinę veidą, tai rašo pabaigoje įrašytas prašymas už jų „gerą veiklą“ apdovanoti visą divizijos sudėtį amerikietiškomis dovanomis (tos dovanos — Amerikos Raudonojo kryžiaus skirtos vaikams). Šitas dokumentas savotiškai pabėgo iš muziejaus: mačiau, kad jo kopija vėliau buvo mieste užklijuota ant tvorų.

Patys tremtiniai rasdavo save nuotraukose. Buvo išvežtų mokytojų sąrašai. Buvo padarytas didelis Tarybų Sąjungos žemėlapis, kuriame lageriai buvo pažymėti kryželiais greta vietovės vardo. Visas žemėlapis buvo apvestas spygliuota viela, kaip vienas didelis lageris. Prie atsiliepiamų, apie parodą knygoje buvo įrašyta daug naujų lagerių vardų. Nusizengėme visom muziejėnėms eksponavimo taisyklėm, perkrandami parodą daiktais. Bet tai buvo daryta sąmoningai, kad būtų pateikta kuo daugiau informacijos. Tai buvo tikrai labai svarbu, nes pas mus daugeliui buvo įkalta į galvą, kad iš viso nieko tokio nebuvo, kad tai nebuvo tokie dideli tremimo mastai, kad išvežti tik tai keli nusikaltėliai. Pas mus lankosi labai daug žmonių iš kitur: iš užsienio, iš kitų Sąjungos respublikų. Atsilankę supranta mūsų siekius. Buvo daug atsiliepiamų iš rusų, kurie suprato ir priėmė mūsų siekiams. Jau vien šituo požiūriu toji paroda buvo svarbi, kad kitų tautų žmonės galėtų pamatyti lietuvių tremimų į Sibiją realybę. Vėliausioji paroda, 1989 metais surengta, yra „Lietuvos medaliai“.

(Nukelta į 4 psl.)

Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejus Vilniuje, Gedimino pilies kalno papėdėje.

Antano Sutkaus nuotrauka

Muziejus, ugdes tautinę savimone

(Atkelta iš 3 psl.)

muzikos instrumentai — etninė kultūra, mūsų ištakos. Tai dvi mūsų didžiausios parodos 1990 metais. Bus ir dar kelios. Nedidelė, bet labai svarbi paroda: tai pirmoji bendra su Amerikos lietuviams organizuojama paroda. Norima atidaryti 1990 metų Vasario 16 dieną parodą, skirtą Aleksandrui Stulginskiui.

Yra susitarimas, kad 1990 metų rudenį mūsų paroda pasirodys ir jūsų krašte. Parodos tema: „Lietuvos miestai senose fotografijose“. Atvešim fotografijų ir atvirukų iš nuotraukų, kuriuos lankytojai turės progą įsigyti. Žadame atvežti archeologinių papuošalų kopijų, Vilniaus verbų. Gal pavyks ir nedidelį bukletuką paruošti.

—Gal galėtumėte apibūdinti šiuo metu vykstančią Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejaus parangtą kilnojamąją parodą. Ar ji pirmoji Lietuvos istorijos paroda užsienyje?

—Užsienyje ne pirmoji. Per pastaruosius dvejus metus buvo parodos Suomijoje, Lenkijoje, Čekoslovakijoje ir Rytų Vokietijoje. 1989 metų lapkričio mėnesį turėjo būti atidaryta paroda Paragvajyje, Italijoje. Tai Lietuvos etninės kultūros paroda. Pradedame nuo archeologijos, tradicijų, ornamentikos, parodomės, kaip tradicijos išlieka: tautiniuose drabužuose, kryžiuose, liaudies mene. Istorinė dalis jungia archeologiją su etnografija.

—Amerikoje beveik visi muziejai skiria ypatingą dėmesį jauniesiems lankytojams — vaikams. Kas daroma šia linkme Lietuvoje, kai dabar, Atgimimo laikų, taip svarbu leisti jaunajai kartai pažinti tikrąją savo tėvynės istoriją?

—Jau senokai galvojame, kaip tai padaryti. Pas mus didelis skirtumas nuo Amerikos muziejų, kur darbai su vaikais skiriamas labai didelis dėmesys. Mes kartais padarome per sunkias ir per sudėtingas ekspozicijas. Reikalingas joms interpretatorius. Vaikams šitai yra per sudėtinga — jie lankosi tik su ekskursijom. Sunaku nauja padaryti. Labai trūksta vietos. Didžiosios mūsų muziejaus parodos turėjo būti ruošiamos vestibulyje tarp gardero ir tualetų. Trūksta ir techninės aparatūros. Pavyzdžiui, trūksta video interpretacijos apie žmonių gyvenimą. Mes bijomės reprodukcijų — gal amerikiečiai reprodukcijomis kiek ir piktnaudžiauja. Tačiau kviečiame vaikus, aiškiname jiems. Reikėtų paruošti leidinukų, parodyti vaikams, kaip senovės įrankiai naudojami. Esame paruošę koncepciją Vilniaus muziejaus vaikams. Tai būtų ne tradicinis muziejus, jis remtųsi daugiausia reprodukcijomis. Amerikos muziejai čia darė daug įtakos. Bostono garsojo vaikų muziejaus principai daugiausia taikomi ir kitur. Ir mes naudojome *Museum News*, *American Museum Association* žurnalą. Gal aš šiuo metu esu vienintelis tos organizacijos narys Tarybų Sąjungoje.

—Atrodo, Jums teko susitikti su Amerikos muziejų tvarkytojais?

—Taip, teko. Su South Carolina naujo valstybės muziejaus dviem

Balzeko Lietuvių kultūros muziejus Chicagoje 1989 m. gruodžio mėn. 4 d. suurošė popietę su Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejaus direktorium Eugenijum Skrupskeliu, skirtą diskusijoms apie Lietuvos ir išeivijos muziejų galimybes ir rūpesčius. Nuotraukos: Valentinas Ramonis, Balzeko Lietuvių kultūros muziejaus egzekutyvinis direktorius, Eugenijus Skrupskelis ir Stasys Balzekas, jr., muziejaus steigėjas ir prezidentas.

svarbiais vadovais, su University of South Carolina McKissick muziejaus vadovybe. Chicagoje susitikau su Chicago Historical Society muziejaus direktorium Ellsworth H. Brown. Šioji pastaroji pažintis labai naudinga, nes nuo ateinančių metų Brown pradeda eiti American Museum Association prezidento pareigas. Jie davė kopijas savo muziejų statuto, darbo organizavimo schemas. Aprodė muziejus, parodė virtuvę (tai yra, užkulisinę muziejaus veiklą, kuri lankytoji nematoma). Daug yra bendrų problemų, tai kalbėjome ir teoriniais klausimais. Pavyzdžiui, šių dienų medžiagos rinkimo klausimais. Visko paimti vis tiek neįmanoma. Mes galvojame, kad turi būti tam tikros programos. Reikia sudaryti visuomenės modelį, schemą, kurią užpildyti daiktais. Švedai turi labai įdomią programą. Reikia, kiek galima, pasiūlyti, ką kiti daro, kad nedarytume tų klaidų, kurias jau kiti padarė.

—O dabar papasakokite šiek tiek apie save patį.

—Gimiau šiaurės Lietuvoje, beveik Žemgaleje — esu linkuvietis. Tėvai abudu mokytojai (užtat ir nepasirinkau mokytojo profesijos — tam reikia pašaukimo). Tai tiesiog giminės tradicija. Skrupskelių giminėje beveik visi vyrai pasirenka humanitarines profesijas: dėdė Ignas buvo literatūros ir kultūros istorikas bei žurnalistas, tėvas — istorijos mokytojas. Baigiau Lietuvos istorijos specialybę Vilniaus universitete. Specializacija yra etnografo, nors visą laiką domėjau archeologija ir muzeologija. Interesų platumas yra labai naudingas muziejininkui. Studijas baigęs, buvau paskirtas į Ukmergės krašto tyros muziejų. Ten trejus metus atidurbau. Po to laiko dirbau Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejuje — muziejinio darbo metodikos skyriuje. Nuo 1988 metų vasaros buvau paskirtas muziejaus direktorium. Atėjau su nauja banga — anksčiau vargu ar mane būtų paskyrė direktorium. Iš viso šiuo metu vyksta kartų kaita muziejuose: senieji įsėina į pensijas, ateina daug jaunimo. Ir politinė kaita daug padarė: ateina daug naujai galvojančių. Iš tikro

ir anksčiau muziejai buvo vieni iš lietuvių židinių, bet jų galimybės buvo labai ribotos.

—Kokie dabartiniai Jūsų, kaip Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejaus direktoriaus, didžiausi rūpesčiai? Kokius matote didžiausius muziejaus trūkumus? Ir kokias šviesias perspektyvas muziejams ateičiai?

Begalės tų rūpesčių. Ruošiu naują muziejaus statutą. Buvo nepaprastai naudinga pasikalbėti su Amerikos muziejininkais. Žadame keisti muziejaus struktūrą. Didžiausia problema — patalpos, ypač eksponatų saugyklos. Didžiausias Lietuvos muziejus neturi nuolatinių saugyklų. Jau iš buto kraustytis į kitą yra lygu gaisrui, tai ką kalbėti apie muziejų, nes tai sugaišina daug laiko ir darbo. Moksliniai bendradarbiai krauna ir veža. Turime tris saugyklas: Misionierių bažnyčia, pagrindinio pastato palėpėje, senajam arsenale. Nėra drėgnės ir temperatūros reguliavimo (išskyrus arsenale). Dabar kolūkiai turi geresnes saugyklas daržovėms, negu mes savo eksponatams. Labai reikėtų įrangos bent naujuose pastatuose. Pati pagrindinė Lietuvos istorinė kolekcija turėtų turėti patį geriausią saugyklą. Reikėtų jau dabar projektuoti

(Su Eugenijum Skrupskeliu kalbėjosi a. ir a. 11.1989 m. gruodžio mėn. 3 d. Chicagoje.)

Nuomonės ir pastabos

Dar dėl „Lietuvių dailės '89“

Jono Rūtenio straipsnyje „Lietuvių dailė '89“ (*Draugas*, 1989 m. vasario mėn. 10 d.), kuriame autorius rašo apie dailės parodas, vykusias Šeštojo mokslo ir kūrybos simpoziumo metu, yra keletas taisytinių netikslumų.

Suteikdamas garbę man už mano darbą, organizuojant lietuvių dailės parodas, Rūtenis taria, kad aš esau „bėtas vienintelis išeivijos dailės variklis ir puoselėtojas“. Kas išsamiau seka lietuvių dailės gyvenimą, ypač parodų organizavimo darbą, tas negali praleisti kitų pastangų ir įnašų. Paminėtini yra Emilijus Holenderis, pirmosios Dailės šventės, vykusios per Šeštąjį mokslo ir kūrybos simpoziumą, organizatorius, vienas iš Lietuvos dailės muziejaus iniciatorių ir atkaklių jo suorganizavimo vykdytojų; Vincas Lukas ir Vanda Alekniene, kartu dirbdami Čiurlionio galerijoje, per savo kancienas, suorganizavo apie 80 dailės parodų. O kur kiti, kitų vietovių meno parodų rengėjai, kaip Paulius Jukus Brooklyn'e, ar LB apylinkių valdybos kituose miestuose, ypač Los Angeles, Clevelande, Detrote, kurios per savo rengiamas Lietuvos dienas įtraukia į programas ir meno parodas? Tarp tokių skaičiaus išeivijos dailės variklių, man darosi neįmanoma būti pavadintam „bėne vieninteliu“.

Kalbėdamas apie parodą „Dailė

ne sandėlyje, o šiuolaikinę saugyklą. Tai būtų mūsų didžiausios problemos: patalpos ir įranga. Be abejo, gal padėti ilgai neišspręsti šių problemų. Amerikoje muziejai turi geras pagalbines tarnybas, o mes dėl kiekvienos smulkmenos turime kreiptis į įvairias firmas, kombinatus, mokėti didelius pinigus ir ne visada gauname tai, ko norime kokybės atžvilgiu.

—Kokią paramą Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejui galėtų parūpinti išeivijos lietuviai?

—Sunkus klausimas. Nenoriu ubagauti, bet įrangos techninių priemonių labai norėtusi. Pradedant nuo kompiuterių ar video aparatų iki paprasčiausių spynečių vitrinoms užrakinti, vakuuminių įrankių stiklui kilnoti. Bendravimo požiūriu norėtusi daugiau ryšių. Mes labai mažai turime eksponatų, kurie atspindėtų Amerikos lietuvių gyvenimą ir veiklą. Nenorime užgriebti viską, tačiau muziejus rinkiniuose ir jo ekspozicijoje turėtų atsispindėti ir išeivijos gyvenimas. Galvojame ir apie abipusiai naudingus pasikeitimus žmonių ir ekspozicijomis. Galėtų žmonės vieni iš kitų pasimokyti, turėtumėm vieni ir kiti naudoti. Taip pat ir muziejininkai ir bibliotekininkai čia atvažiuotų galėtų pasitirti, kaip veikia Amerikos kultūrinės įstaigos, o čia būdami jie galėtų padėti ir lietuviškom organizacijom. Gal būtų galimybės muziejininkams ir restauratoriams stažuotis Amerikoje. Materialinė pagalba mums labai daug padėtų, betgi ryšiai tarp mūsų irgi nepaprastai svarbūs. Kai mes atvažiuojame, galvojame daugiau apie savo bėdas, trūkumus, kaip čia tu trūkstantį dalyką mūsų institucijoms gauti, bet pamirštame išsakyti, kad mes irgi savo ruožtu norime padėti kultūriniam bendravimui tarp pasaulio lietuvių savo pagalba. Tai yra, ką per visą mūsų pačių bėdas dažnai užmirštame išeivijos lietuviams pasakyti. O, be abejo, šia prasme esame vieni kitiems reikalingi.

(Su Eugenijum Skrupskeliu kalbėjosi a. ir a. 11.1989 m. gruodžio mėn. 3 d. Chicagoje.)

ALEKSANDRAS STULGINSKIS (1885—1969)

NEPRIKLAUSOMYBĖS AKTO SIGNATARAS, STEIGIAMOJO SEIMO PIRMININKAS, LIETUVOS RESPUBLIKOS PREZIDENTAS, SIBIRO KANKINYS

LIETUVOS ISTORIJOJ IR ETNOGRAFIJOJ MUZIEJUS, VILNIUS, 1990 m. vasario 16 d.

Parodai: LITUANISTIKOS TYRIMO IR STUDIJŲ CENTRAS su KRISTANAVIČIAUS FONDO parama
CHICAGO, ILLINOIS, USA
NIOLE MACKEVICĖNĖ, LTSC muziejaus direktorė

• Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejuje šių metų vasario 16 dieną buvo atidaryta buvusio Lietuvos respublikos prezidento Aleksandro Stulginskio paroda. Parodą į Vilnių vasario 7 dieną nuvežė prof. dr. Jonas Račkauskas, Lituanistikos tyrimo ir studijų centro Chicagoje pirmininkas, pakviestas Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejaus direktoriaus Eugenijaus Skrupskelio. Parodą rengė Lituanistikos tyrimo ir studijų centras su Kristanavičiaus fondo parama, o ją

paruošė LTSC muziejų direktorė Nijolė Mackevičienė. (Viršuje matyti Aleksandro Stulginskio parodos plakatas.)

Vasario 16 dieną PBS televizijos „The MacNeill-Lehrer News Hour“, transliuodama Lietuvos padėties skirtą programą, mūsų Nepriklausomybės šventės progą, taip pat rodė Eugenijų Skrupskelį ir Joną Račkauską Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejuje ir įjungė pokalbį su Jonu Račkausku apie dabartines nuotakas Lietuvoje.

dailininkų kūrybinius polekius. Šis parodos pobūdis Rūteniu visai nežinomas, o jo reikavimas, kad tu ar anų metų paroda eksponuotų tik tais metais sukurtus darbus neturi rimto pagrindo.

Idomi yra Rūtenio meno samprata. Iš jo pasakojimo apie moterėles ir kunigėles nesupratimą apie idėjas susidaro įspūdis, kad Rūtenis nusistatęs prieš idėjinį meno pobūdį (nors anksčiau išsitarė, kad menas turi veikti ir protą). Dalykas nepaaiškėja ir iš jo duodamos Vazganto citatos: „Čia nėra nei proto, nei širdies, o tik rankos“. Atrodo, kad autorius laikosi nuomonės, kad „idėjų“ ir „rankų“ įnašas į meno kūrinį yra nebūtinai ir net nereikalingas. Kas tada, anot Rūtenio, sudaro meno kūrinio esmę? Tai — „meilė, jausmas, grožis, spalvos bei viso to derinio visuma“. Puiku! Dėl nuomonių apie estetikos teorijas čia nesiginčysime. Tik lieka klausimas, kodėl šio recenzento taip nuvertinamas meno kūrinio idėjinis krūvis, ir kodėl prie jo realizavimo negalima pridėti rankų darbą?

Rūtenio vartojami terminai, vertinantys leidinyje išspausdintas kūrinių reprodukcijas, yra neužtarnautai užgaunantys. Straipsnyje autorius pažėrė štai kokius išsireiškimus, adresuotus meno darbams, išspausdintiems tame leidinyje: „šarlataniški“, „primityvių formų“, „palaidos struktūros“, „pigūs“, „žiūrova“ nuteikia minoristiškai“. Vieną „drobę“ (sic) jis pavadina „tinkama“ pornografiniam žurnalui“. Tai stiprūs teiginiai, reikalaujantys įrodymų. Straipsnio autoriui nepažymint pavardžių, kurių dailininkai tie teiginiai taikomi, šėšelis metamas ant visų leidinyje reprodukuojamų darbų. O leidinyje su savo

Pagonybė, krikščionybė...

(Atkelta iš 2 psl.)

ja, o paskui juos pačius laidoja su gaudžiomis raudomis, tačiau elgiasi kaip su trumpam užkūrusiais, slepia žvėries gauruose ir dar palieka gardaus valgio, kad turėtų kuo pasistiprinti [...] Tai ir buvo vienintelis dievas, Lietuvos dvasia, sutapties su kuria 300 metų siekė Butvilų tikėjimas...

O inkvizitorius tėvas Povilas taip mąsto apie pirmuosius krikščionius, susapnavęs save prikaltą prie kryžiaus. Pameną, [...] kad tik katakombų kilmė yra evangeliškoji kilmė. Tik pagoniškos Romos grėsmė verčia sielą evangeliška gūžtis. [...] Jeigu jis, tėvas Džovanis, ten bent trumpam atsisturtų, [...] jis melstų, aš žinau, kuo jis virs ir kuo paversit mus, neatsispyrę pagundai paklūdyti kitą, paėmę į rankas kardą, užkūrę aikštėje laužus [...] maldomis sivilkint savo neapykantą tiems, kurie jos netrokšta. Neapykantas takas niekur neveda. [...] Ir būkite kantrūs, nevarykite pagonių į pagonybės katakombas“.

Tai tokiom ir kitokiom mintim yra išauštas romanas. Tai neapykanta, tai tolerancija tai pagonims, tai protestantams verda veikėjų sąmonėje ir dialoguose. Aišku, pasitaiko sukarikatūrinimo, suschematinimo ir sutirštinto juodojo humoro, taikomo tiems laikams, lyg tam, kad įdomiau ir moderniškiau romaną skambėtų. Bet jausmingas, išradingas kalbos stilius yra gražus ir patraukia skaitytoją.

Ramūnas Klimas yra dar jaunas rašytojas, gimęs 1945 metais. Baigęs Kauno politechnikos institutą, dirbo *Komjaunimo tiesos* redakcijoje, Rašytojų sąjungoje, dabar yra *Pergalės* žurnalo redaktoriaus pavaduotojas. Iki šiol yra išleidęs apsakymų, apysakų rinkinius *Paukščių lesinimo šventė* (1971), *Atostogos po Aukštaitijos pilnatimi* (1976), *Gintė ir jos žmogus* (1981).

Žibuntas Mikšys „Bažnyčia“ 4" x 2 5/8"

Vakar, vasario 23 dieną, Čiurlionio galerijoje, Chicagoje, buvo atidaryta lietuvių dailininkų paroda „Dailė '89“, kurios tema yra „Religija lietuvių mene“. Paroda vyks iki kovo 4 dienos.

ypač tokių, kurie yra „šarvuoti mokslo laipsniais“. Leidžiant parodos katalogą, negalima rinkti aukų spalvotų reprodukcijų išlaidoms dengti, kad „atliktų darbų autoriai, užsimokėdami už brangiai kainuojančias spalvotas reprodukcijas“, nešoktų „parodyti save“. Katalogas turi būti parašytas lietuviškai (ne taip, kaip *Lithuanian Art '89*), nes ji išleidžiant anglų kalba, reikia „paneigti gimtąją kalbą“. Be to, „tuo (t.y. anglų kalba) gyven nepasieks, nes lietuvių gyvenviečių salėse kritikai paprastai nesilanko“.

Būtų be galo įdomu sulaukti išeivijos lietuvių dailininkų parodos, surengtos pagal šiuos Rūtenio dėsnius.

Algimantas Kezys

Būrelis dalyvių po popietės su Eugenijum Skrupskeliu (pirmojo eilės, viduryje) Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje 1989 m. gruodžio mėn. 4 d. Stasys Balzekas, jr. nuotrauka